

Отже, свобода стала основною ланкою світогляду Т.Шевченка. Вона утворює коло найважливіших концептів Шевченкової поезії поряд із категоріями вибору, долі, Бога. Він як духовний провідник в українській літературі наділений такими рисами, як: усамітненість, наближеність до Бога, мораль, чистота тощо. Завдяки цим якостям він являє широкому загалу власний приклад індивідуального спасіння, який веде до спасіння інших. Але важливою складовою є національна наповненість, національне відродження. Поет вбачав, перш за все, у пробудженні національної самосвідомості свого народу зламання у душі «раба». Шлях до істини в шевченковій творчості розкривається саме через усвідомлення і досягнення внутрішньої свободи як вищої цінності людського Буття. Саме Шевченко і є основоположником українського націоналізму що, у своєму «Кобзарі», в поетичній формі заклав основи української національної ідеї, які матеріалізувалися в ідейних постулатах та політичних програмах його спадкоємців. Саме на основі його творів сформувалися нова українська людина й сучасна українська нація. Завдяки йому ця незнищено-невмируща нація пережила і переживе все.

Література

1. Грица С. Міграції фольклору // Фольклор українців поза межами України., Київ, 1992
2. Іванишин В. Українська ідея: вибрані твори / За ред. Петра Іванишина. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 928 с.
3. Кульчицький С.В. ІМПЕРІЯ [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2005. - 672 с.: іл.. – Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Imperija>
4. [Електронний ресурс] <http://litakcent.com/2019/12/24/taras-shevchenko-dlya-suchasnogo-chitacha-kavkaz/>
5. [Електронний ресурс] *Czy Polacy lubia inne narody? Kumunikat z badan.* – Warszawa: CBOS, 2003 // Електронний ресурс: www.cbos.pl.
6. Потапенко Я. Руйнування імперського дискурсу в творчості Тараса Шевченка / Шевченкознавчі студії. Збірник наукових праць. Випуск одинадцятий. Київ, 2008, 271с.
7. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М Жулинський (голова) та ін.. – Київ, 2001.
8. Матеріали Міжнародної міждисциплінарної конференції «Людина та її ідентичність у добу глобалізації», 29–30 червня 2010 р. / Відп. за випуск професор А.Карась, Львів, 2010, 302с. Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Tezy_conf_filos_2010.pdf

УДК 94 (477:437)»1930/1939»

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ПРАВДИВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ІСТОРИКАМИ-ЕМІГРАНТАМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ В 30-ТІ РР. ХХ СТ.

Наталія Ворон

*аспірантка кафедри історії України історичного факультету
Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*

Розкривається діяльність українських науковців-істориків у Чехословаччині в 30-х рр. ХХ ст., аналізується їх внесок у збереження та популяризацію правдивої історії України в роки сталінського тоталітаризму.

Ключові слова: *українська еміграція, історія України, тоталітаризм, збірник праць, Український вільний університет, Українське історико-філологічне товариство у Празі, II Український науковий з'їзд.*

The activity of Ukrainian scholars-historians in Czechoslovakia in the 1930s is revealed, their contribution to the preservation and popularization of the true history of Ukraine during the years of Stalinist totalitarianism is analyzed.

Keywords: *Ukrainian emigration, history of Ukraine, totalitarianism, collection of works, Ukrainian Free University, Ukrainian Historical and Philological Society in Prague, II Ukrainian Scientific Congress.*

Українська еміграція Чехословаччини метою своєї діяльності у 1920-1930-х роках вважала продовження національних традицій, які були знакові у роки Української революції 1917-1921 рр., а також розвиток наукових знань, збереження та популяризацію об'єктивної та правдивої історії та культури України. Емігранти-науковці намагалися не припиняти наукової роботи, не зважаючи на соціально – побутові труднощі життя за межами своєї країни. Для багатьох з них було зрозумілим, що в цей час у Радянській Україні суспільно - гуманітарні науки знаходилися під контролем комуністичної партії та спецслужб, а інтелігенція не мала свободи у творчості й наукових пошуках.

Джерелами для написання статті є архівні матеріали фонду 4033 Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України [4], Праці Українського історико-філологічного товариства [3] та Українського вільного університету у Празі [2].

Питання збереження та популяризації правдивої історії України істориками-емігрантами Чехословаччини є нині недостатньо досліджене і тому потребує детальнішого вивчення. Діяльність української еміграції в Чехословаччині міжвоєнного періоду розкрито у монографії С. Наріжного «Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами» [1]. Науковець детально аналізує освітні, наукові, культурні українські організації, що діяли на території Чехословаччини. Становлення та розвиток еміграції можна простежити у публікації П. Федорчака та А. Яворського [4]. Вони інформують про соціальний склад емігрантів, етапи їх прибуття та повернення. Наукові напрацювання дослідниці М. Чебан дозволяють проаналізувати міжнародні форуми та з'їзди, які відбувалися у досліджуваний період, зокрема у Празі [6].

Життя українців в еміграції було складним: важкі матеріальні умови, нелегальність перебування у країні, відірваність від свого місця роботи та звичного становища. Частина емігрантів не витримувала цих умов та поверталася назад до України. За свідченнями П. Федорчака та А. Яворського, у 1930-х роках у Чехословаччині проживало у 8 разів менше українців, ніж на початку 1920-х років. Зокрема, науковці вказують, що це було пов'язано з світовою економічною кризою, зміною правового становища емігрантів тощо [4, с.60]. Не зважаючи на ці обставини, у країні залишалися тисячі українців. Установи та їх члени продовжували працювати й примножувати українську наукову та культурну спадщину, чого були позбавлені в ці роки їхні колеги, що перебували у Радянській Україні.

1930-ті рр. в УСРР (з 1936 р. – УРСР) – це класичний прояв тоталітарної моделі, який потягнув за собою ліквідацію української інтелігенції особливо в роки «Великого терору», масові репресії проти активістів «українізації» та проти діячів українського національного руху. Чехословаччина в цей страшний час для багатьох стала «берегом спасіння», а водночас оазисом творчості та плідної наукової діяльності. Надбання емігрантів до нині розкривають правдиві сторінки нашої національної історії, демонструють їх вагомий внесок у розвиток історичних знань та віддану боротьбу за українську державність. В умовах розквіту сталінського тоталітаризму цього часу ці науковці – емігранти звісно були б осуджені «за зраду Батьківщині», «за буржуазно – націоналістичну діяльність» тощо.

Важливим досягненням українських науковців Чехословаччини у 1930-ті рр. стало видання збірників наукових праць та публікації доповідей. Так, у 1930 р. було опубліковано науковий збірник Українського вільного університету у Празі, який містить чотири наукові статті, зокрема і на історичну тематику [2, с. 5].

Так, С. Федорів, у статті «Староруське віче» розмірковує над поняттям «віче», як відкрите чи таємне зібрання та орган верховної волі народу. Час походження називає «старе як і саме людство», пояснююче це тим, що віче виникло тоді, коли зародилося звичаєве право. Окремим розділом розглядає значення віче на Русі та питання як змінювалась ця форма влади з плином часу. Визначає роль віче у всіх сферах життя тодішньої держави – у політичному, церковному та соціально-економічному [2].

Активну діяльність українських емігрантів-науковців у 1930-х рр. підтверджує організація та проведення II Українського наукового з'їзду у Празі 20-24 березня 1932 р. До організації заходу долучилися члени Українського історико-філологічного товариства у Празі: С. Смаль-Стоцький, Д. Дорошенко, І. Горбачевський та інші. Діяло чотири тематичні секції: історико-філологічна, природничо-медична, техніко-математична та економіко-правова (правничо-економічна) [5, арк. 5]. Завданнями з'їзду, згідно до статуту, були: підсумувати результати наукової праці української еміграції 20-х рр. ХХ ст. (доповідями, виставками, бібліографічними виданнями); обговорити план та завдання подальшої наукової роботи в еміграції; зміцнити співпрацю та взаємозв'язки між окремими українськими науковими діячами [1, с. 247].

Під час роботи історико-філологічної секції науковці обговорювали ряд важливих питань історії України. Ряд виступів був присвячений козацькій добі української історії: Д. Дорошенко «Нові студії над Українською Козацькою Державою XVII – XVIII ст.», В. Біднов «Перші п'ять літ перебування запорожців у Туреччині (1775-1780)», С. Федорів «Козаки за статутом генуейських колоній», Д. Оляничин «Послування Г. Велінга на Україну в 1656/57 рр.», Б. Крупницький «П. Орлик на Правобережній Україні в 1711 р.». Особливу увагу науковці приділяли актуальному питанню україно-московських відносин у XVII-XVIII ст. (С. Наріжний «Московські посланці на Україні в 2-й пол. XVII ст.», В. Петрів «Московсько-українська війна 1709-1711 рр.») Окрім цього, В. Біднов виступив з доповіддю про дослідження місцевої історії України до 1917 р. та А. Лукасевич розкрив питання розвитку української періодики (1848-1928) [5, арк. 5-6].

У роботі II Українського наукового з'їзду у Празі брали участь науковці з багатьох міст Чехії (представників було найбільше), Берліна, Варшави, Відня, Кракова, Львова, Франкфурта. Представники, науковці з Радянської України були відсутні в силу об'єктивних причин закриття кордону. Адже, як стверджував Степан Смаль-Стоцький, що «Радянська Україна китайським муром відгороджена від Європи і від української еміграції» [6, с. 86]. II Український науковий з'їзд у Празі показав, що українські історики в еміграції не призупиняли дослідницьку роботу задля збагачення національної науки та історії.

У 1939 р. з'явилася фінансова можливість надрукувати другий том праць Українського історико-філологічного товариства. До збірника ввійшли дослідження з історії українського козацтва – Д. Дорошенко «Степан Опара – невдалий гетьман Правобережної України» та Б. Крупницький «Пилип Орлик і Сава Чалий». Д. Дорошенко пише, що вершиною політичної кар'єри С. Опари було захоплення Умані у червні 1665 року. Саме в цьому місті він проголосив себе гетьманом, адже Павло Тетеря на той час вже покинув Україну. Історик вказує, що це був «проміжний, тимчасовий гетьман», який не запам'ятався вдалою, внутрішньою чи зовнішньою, політикою. Він виявив себе як не до-

сить зручний політик, та й взагалі, мало підходив на роль гетьмана [3, с. 39]. Історія України XVIII ст. – М. Антонович «Матеріали до вербування українців у прусську армію XVIII ст.», А. Яковлів «До історії кодифікації українського права XVIII ст.». Праця Михайла Антоновича дозволяє зрозуміти, яким чином все таки українці потрапляли до прусського війська. Історик пише, що це лише невелика частина інформації і даних, яку йому вдалося віднайти. Але навіть це дослідження є вагомим внеском у історію вивчення даного питання. Можна говорити, що Михайло Дмитрович започаткував вивчення питання вербування українців до прусського війська. До збірника увійшли також роботи по археології (В. Щербаківський «Матеріали з археологічних розкопів на Переяславщині», І. Борковський «Значення деяких предметів, знайдених в Майкопській могилі»)[3].

В умовах військового стану та складної міжнародної ситуації в кінці 1930-х років українські емігранти-науковці Чехословаччини не полишали своєї діяльності та мали велику надію на повернення в майбутньому на Батьківщину, а також сподівались на відновлення української державності. Вони в цей час продовжували наукову діяльність щодо розробки важливих питань історії України, які і донині є вагомим внеском у вивченні актуальних питань української історії. Прикро, що в 30-і роки вчені-українці УРСР були змушені жити в умовах тотального контролю, переслідувань та репресій і не мали можливості співпрацювати з колегами-науковцями в еміграції. Наукова спадщина української еміграції донині є важливим джерелом об'єктивного вивчення історії України періоду козаччини, Української революції 1917-1921рр., української культури. Їм вдалося зберегти все те, що у Радянській Україні вважалося ворожим, буржуазним та підлягало суцільному знищенню. Творча наукова інтелігенція з України писала правдиву історію свого народу, зберігала та розвивала українську національну ідею, популяризувала науку, історію та культуру на весь світ в той час, коли на теренах «Великої України» її знищували голодом, терором та репресіями.

Література

1. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. Ч.1. Прага, 1942. 609 с.
2. Науковий збірник Українського університету у Празі. Т. II. Прага: Політика, 1930. 106 с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/periodika/5648-naukoviy-zbirnik-ukrayinskogo-universitetu-v-prazi-1930-t-2/>
3. Праці Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі. Т.2. Прага: Видання Українського Історично-Філологічного Товариства в Празі, 1939. 216 с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/ukrainica/12069-pratsi-ukrayinskogo-istorichno-filologichno-tovaristva-v-prazi-t-2/>
4. Федорчак П., Яворський А. Формування та розвиток української еміграції у міжвоєнній Чехословаччині (20-30-ті рр. ХХ ст.). Галичина. 2016. Ч. 28. С. 56-63.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 4033. II Український науковий з'їзд в Празі (Чехословаччина). Оп.1. Спр. 4
6. Чебан М. Українські вчені на міжнародних наукових форумах (1919-1939 рр.): організація, участь, тематика. Україна-Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. 2017. Вип. 10. С. 72-89.